

Mehmet Âkif Ersoy Hakkındaki Arapça Bibliyografya Üzerine Bir Araştırma

Arabic Bibliography of Mehmet Âkif Ersoy

Yılmaz Daşcıoğlu* - Amira Husseiny**

Öz

İslam ülkelerinde tıpkı Muhammed İkbâl gibi “Şairü'l-İslâm” lakabıyla tanınan Âkif'in bugüne kadar hayatı, düşünceleri, eserleri, şahsiyeti, İslâm ümmeti için verdiği mücadele pek çok araştırmaya konu olmuştur. Mehmet Âkif Ersoy'un daha sağlığında şiirlerinden bazıları Arapçaya tercüme edildiği için Arap dünyasında tanınan bir isim olmuştur. Sonraki dönemlerde de birçok eseri, şiirleri Arapçaya çevrilmiş; sanatı, kişiliği, dünya görüşü ve İslâm anlayışı hakkında birçok eser kaleme alınmıştır. Bu çalışma için Mısır'da bulunan Kahire Üniversitesi Kütüphanesi ve Mısır'ın en kapsamlı ve en eski milli kütüphanesi Darü'l-kütüp Elmasriyye Kütüphanesi arşivleri taranmıştır. Bu tarama sonunda Mehmet Âkif Ersoy'la ilgili on iki adet yayın tespit edilmiştir. Büyük bir kısmının 1980'lerden sonra yapıldığı saptanan iki adet haber-yorum niteliği taşıyan yazı, iki kitap bölümü, altı adet kitap ve iki adet de lisan-süstü tez olduğu görülmektedir. Sözü edilen yayınlar hakkında bilgilerin de yer aldığı bu çalışma, Mehmet Âkif Ersoy hakkında İslâm dünyasında Arap diliyle yapılmış çalışmaları tespit etmeye dönük bir araştırmada elde edilen sonuçları içermektedir. Mehmet Âkif Ersoy'un Arapça bibliyografyasını hazırlamada amaç, Arap ülkelerinde şair hakkında günümüze kadar yapılmış olan çalışmaları derleyip değerlendirmek suretiyle ilgililerin istifadesine sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Mehmet Âkif Ersoy, Arapça Kaynakça, Mısır, Safahat, İslâm Şairi

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yilmazd@sakarya.edu.tr

** YLS Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, amira.elhussiny2010@gmail.com

Bu makale iThenticate sistemi tarafından taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 17 Nisan 2019

Abstract

In the Islamic countries, Mehmet Âkif Ersoy, who is known with the nickname as “Şairü'l-İslam”, as Muhammad Iqbal, has been the subject of many studies until today for his life, thoughts, works, personality, and the Islamic Ummah. In the health of Mehmet Âkif Ersoy, some of his poems were translated into Arabic and became a well-known figure in the Arab world. In the following periods, many of his works, poems have been translated into Arabic; his works, his art, personality, world view and Islamic understanding have been written about. For this study, the library of Cairo University in Egypt and the most comprehensive and oldest national library of Egypt, the library of Dar al-Kutub al-misriya Library were scanned. At the end of this screening, twelve publications related to Mehmet Âkif Ersoy were identified. It is seen that there are two pieces of news-commentary, two books, six books and two graduate theses that were found and huge part of them have been made after 1980s. This study, which also includes information on the publications mentioned, includes the results obtained in a study to determine the works of Mehmet Âkif Ersoy about the Arabic language in the Islamic world. The purpose of preparing the Arabic bibliography of Mehmet Âkif Ersoy is to present the works of the poet in the Arab countries to the benefit of those concerned.

Key Words: Turkish Literature, Mehmet Âkif Ersoy, Arabic Sources, Egypt, Safahat, Islamic Poet

Giriş

İslam ülkelerinde ve özellikle Arap coğrafyasında en çok tanınan Türk şairlerinden birinin Mehmet Âkif Ersoy olması doğaldır denebilir. Mehmet Âkif Ersoy'un daha sağlığında şiirlerinden bazıları Arapçaya tercüme edilmiştir. Mısır'da yayımlanan el-Ma'rife isimli dergide 1932'de "İstiklal Marşı" ile "Bülbül" şiirleri Arapçaya çevrilerek orijinal metinleriyle beraber yayımlanmıştır. Bu iki şiirin ardından "Çanakkale Şehitlerine" ve "el-Uksur'da" adlı şiirlerinin Arapça tercümeleri aynı dergide yayımlanmıştır. Yakın arkadaşlarından Abdülvehhab Azzâm, "Kör Neyzen" ile "Küfe" şiirlerini mensur olarak (erRisale), "Süleymaniye Kürsüsünde" adlı eserinden seçtiği kimi bölümleri de nazım olarak (eş Şekâfe, S. 312, s. 35) Arapçaya tercüme etmiştir. Osmanlı Devleti'nin son şeyhülislamlarından Mustafa Sabri Efendi'nin oğlu şair İbrahim Sabri, Akif vefat ettikten yaklaşık on yıl sonra Gölgele adlı eserini Arapçaya manzum olarak tercüme etmiştir (Okay ve Düzdağ, 2003, s. 437). Ekmeleddin İhsanoğlu şiirlerinden ikisini eş-Şi'r adlı dergide Arapça olarak neşretmiştir. Mehmet Akif'le ilgili Arapça bir monografi hazırlamış olan Abdüsselam Abdülaziz Fehmî, Mekke'de yayımlanan çalışmasında "el-Uksur'da" ve "Necid Çölllerinden Medine'ye" adlı şiirlerin neredeyse tamamını ve çalışmasının konusu olan bazı parçaların bir kısmını manzum olarak Arapçaya tercüme etmiştir. Türkçe bir divanı da olan önemli Arap şairlerinden Hüseyin Mücîb el-Mısırî. "Çanakkale Şehitlerine" adlı şiiri nazım olarak Arapçaya çevirmiştir. Cemal Muhtar'ın da "İstiklal Marşı" ile birlikte "Hatıralar" ve "Asım" adlı şiirlerinden küçük bir bölümü Arapçaya aktardığı bilinmektedir (Okay ve Düzdağ, 2003, s. 437). Sözü edilen eserleriyle tanınmasının yanında Tıpkı Muhammed İkbâl gibi "Şairü'l-İslâm", "İslâm Şairi" sıfatıyla anılan Âkif'in hayatının, karakterinin ve edebî kişiliğinin en belirgin özelliği İslâm'ı merkeze alarak yaşaması ve eserler kaleme almış olması onun bu kadar tanınmasını sağlayan unsurlardandır.

Yaşamı boyunca İslâm birliği ülküsünü ve vatan sevgisini dile getiren şairin bu duygu ve düşünceleri eserlerine de tam manasıyla yansımıştır. O, XIX. asrın ikinci yarısından itibaren yükse-

len ve Birinci Dünya savaşı sonrası tarihsel ve siyasal pratiklerin getirdiği sonuçlar itibariyle kaybeden ama bir düşünce akımı olarak varlığını sürdüren İslâmcılık cereyanının Türkiye’deki, İslâm ülkelerinde yükselen milliyetçilik akımları karşısındaki en önemli temsilcilerinden biridir. Onun İslâmcılığı aynı zamanda vatanperverlik, dil bilinci gibi milliyetçi temalarla ve güçlü antiemperyalist düşüncelerle örölmüş olduğu için ulusal ve ulus aşırı nitelikleri bir arada barındıran entelektüel bir tutum gibi görünmektedir.¹

I. Dünya Savaşı’ndaki Arap isyanlarının² dahi içindeki umudu yok edemediği Âkif ilerleyen dönemlerdeki gelişmeler sonucu birtakım sıkıntılar yaşamıştır. Millî Mücadele’de zafer kazanıldıktan sonra TBMM’nin aldığı seçim kararıyla yeniden şekillenen ikinci dönemde muhalefete mensup oldukları düşünülen diğer bazı milletvekilleri gibi Mehmet Âkif Ersoy da aday gösterilmemişti. 1923’ün Ekim ayında Abbas Halim Paşa’nın davetiyle Mısır’a giden Âkif’in sözü edilen daveti kabul etmesinde, Millî Mücadele sonrasında hayalini kurduğu İslâm birliği ve bu ide-

1 Âkif, memleket elden gittiğinde dinin de gideceği anlayışında bir şairdir. Süleymaniye Kürsüsünde adlı eserinde vatan ve din bir arada algıladığını ortaya koyan “Memleket mahvoluyor, din de beraber gidiyor” mısraları onun sözü edilen anlayışına işaret etmektedir. Daha yaşarken onun din, millet ve ideal anlayışını net şekilde ortaya koyan isimlerden Cenap Şahabettin, şairin düşünce dünyasındaki din ve vatan kavramlarının bütönlüğünü şu sözlerle ifade etmektedir: “Onun kalbi fâni hislerden çok uzak ve çok yüksek iki aşk ile yanar: Din aşkı, vatan aşkı... Âkif’in iki gözünde birer yaş görseniz tereddütsüz hükmedebilirsiniz ki biri üzerinde güzel sancağımız sallanan güzel yerlere, öteki on dört asır evvel Arabistan’da doğan hakikat güneşine aittir. Ne yazsa mülhimi ikisinden biri olur.” (Cenap Şahabettin, “Memleket Mütefekkirlerinin İhtisasları”, *Mehmet Âkif Hayatı Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, Haz. Eşref Edip Fergan, İstanbul, 1938, s. 340.)

2 Osmanlı, Çanakkale ve Irak’ta tutunurken Hicaz cephesinde tam bir çöküş yaşamıştır. 1916 sonrasında yaşanan bu çöküşte şüphe yok ki Hicaz’da yaşanan Arap isyanının etkisi çoktur. Haziran 1916’da, Osmanlı ve İslâm coğrafyasının merkezinde İngiliz destekli Arap isyanları başlamıştır. 1916’da Mekke’de Şerifi Hüseyin tarafından başlatılan bu isyan, alışıksız olmadığı böyle bir kaosa hazırlıksız yakalanan Osmanlı Devleti’ni olumsuz etkilemiştir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Recep Boztemur, “Arap İsyanı, 1916-1918”, *Mülkiye* 2011, Cilt: XXXV, Sayı: 272, 72-73)

ale ulaşmak için Türkiye'den beklediği gayret gerçekleşmeyince yaşadığı hayal kırıklığının önemli etkisi olmuştur. Bu ruh hali ile 1925 yılı sonlarında daha önce iki defa (1923 ve 1924 kış aylarında) gelmiş olduğu Kahire'ye yerleşmiş, Kahire Üniversitesi'nde Türk edebiyatı hocalığı yapmış ve sakin bir hayat sürmüştür. Mısır'dan yurduna dönüşü 1936 yılı ortalarında vefatından altı ay kadar öncesine rastlayacaktır.

Mehmet Akif Ersoy'un Türkiye dışında başta Mısır olmak üzere Arap İslâm dünyasında nasıl bilindiğine bakıldığı zaman genel bir belirsizlik olduğu görülmektedir. Birinci Dünya savaşının özellikle Osmanlı coğrafyasında cereyan etmiş olması, savaş sonrasının aynı zamanda milliyetçilik akımları ile oluşan ötekileştirme politikaları, yeni devlet oluşumlarının getirdiği içe kapanmalar yüzünden coğrafyadaki topluluk ve yönetimlerin birbirine yabancılaşması olgusu, Mehmet Âkif'le ilgili yorumlarda da etkisini göstermiş görülmektedir. Bununla birlikte İslâm dünyasının Âkif'e karşı tamamen ilgisiz kaldığını söylemek de doğru olmaz. Ayrıca bu ilginin sadece şüirlerinin tercümesi ile kalmamış olduğu, şairin hayatı, dünya görüşü ve eserleri hakkında pek çok makale, kitap bölümü ve kitap yazıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan anlaşılmaktadır ki Âkif'ten bahseden ve ondan tercümeler yapan yazarlar, onda kendilerinden bir şeyler bulmuşlar, onun fikrî dünyasını dikkatle incelemişlerdir.

Bu çalışmanın amacı Mehmet Âkif Ersoy hakkında yazılmış olan Arapça kaynakların künyelerini ortaya koyarak haklarında kısa değerlendirmeler yapmak ve böylece onları araştırmacıların dikkatine sunmaktır. Bunu yaparken şairin hayatını, kişiliğini, eserlerini ve Mısır'da yaşamış olduğu dönemleri anlatan Arapça kaynaklar detaylı olarak taranmış ve incelenmiştir. Bu tarama neticesinde makalelere / serbest yazılara, kitap bölümlerine, kitaplara ve lisansüstü tezlere ulaşılmıştır.

Şimdi bu çalışmaların künye bilgileri ortaya konulacak ve haklarında malumat verilmeye çalışılacaktır.

Mehmet Âkif Ersoy Hakkında Yazılmış Arapça Kaynaklar

1. Makaleler

1.1. *Er-Reseil - Şairü'l-İslam Mehmed Âkif: Er-Reseil (İslam Şairi Mehmet Âkif)*

Bu makalede Âkif'in Kahire Üniversitesi'nde Türk dili ve edebiyatı dersleri vermesine vesile olan dostu Abdülvahab Azzam tarafından 1987 yılında *Er-Reseil* dergisinde tefrika halinde, derginin 187, 188, 189, 190 sayılarında yayımlanmıştır. Azzam bu yazılarda, vaktiyle Türk edebiyatını hâlihazırda takip ettiği için, Âkif'le tanışmadan önce de kendisini tanımakta olduğunu ifade eder. Tanışmalarınınsa şairin Hilvan'da Abbas Halim Paşanın ailesinin yakınında kaldığını öğrenip yanına gitmesiyle gerçekleştiğini anlatır. Yazılarında Âkif'i altmış yaşlarında mütevazı ve sağlıklı biri olarak tanımlayan Azzam, şairle beraber Hilvan'da gezip dolaşıp vakit geçirerek birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı bulduklarını, evdeki sohbetlerinde ise genel olarak Türk, Arap ve Fars edebiyatlarından konuşup fikir alışverişi yaptıklarını ifade eder.

Bu yazıların devamında ise Âkif'in hastalığına ve ölümüne dair bilgilere yer verilmiştir. Makalede verilen bilgiye göre, Kahire Üniversitesi'nde öğrencilerin Âkif'i her sene ölüm yıldönümünde anması kararlaştırılmıştır. Azzam, makalenin son bölümlerinde ise *Safahat'*ı anlatmış, esere dair bilgiler vermiştir. (Azzam, 1987). Azzam'ın yaptığı çalışmada Türkçe literatürde bulunan Âkif değerlendirmelerinden ayrılan, özel/özgün bir bilgi yer almamaktadır.

1.1. *Arap Post-Evvel Tefsir Kur'an Bel Lügati Türkiyye: Arap Post (İlk Türkçe Kur'an Tefsiri)*

Arap medya dünyasının en bilinen sitelerinden biri olan *Arap Post'*ta 2018 yılında yayımlanan "İlk Türkçe Kur'an Tefsiri" isimli makalede, Mehmet Âkif'in *Kur'an'*ı tefsir ederek Türk diline çevirişinden ve Atatürk'ün güvenini kazanan İslâm şairi olmasından bahsedilmektedir.

Makalede, 1925 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan karar ile *Kur'an'*ın Türkçe tefsirinin yapılmasının Diya-

net Başkanlığına iletilmesi ve ardından Diyanet Başkanlığının da bu görevi Mehmet Âkif'e vermesi anlatılmıştır. Şair bu görevi ilk seferde kabul etmiş olmasa da dostlarının ve ailesinin ısrarıyla 1925 yılında Mısır'da tefsiri yazmaya başlamıştır.

Mehmet Âkif tefsire başladıktan sonra Türkiye'de bulunan bazı siyasi mecralar ibadetin Türkçe yapılmasını ve Kur'an'ın Türkçe okunmasını istemiştir. Bundan dolayı şair, yazmış olduğu tefsiri 1932 yılında tamamladıktan sonra teslim etmemiştir. Âkif İstanbul'a dönmeden önce tercümeyi ve bir kopyasını arkadaşı Yozgatlı İhsan Efendi'ye emanet olarak bırakmış, bu emaneti eğer kendisi İstanbul'dan dönebilirse teslim alacağını, dönemezse de onları yakmasını istediğini söylemiştir. İhsan Efendi'nin öğrencisi Mustafa Rüyun tarafından bu tercümenin bir kısmı ortaya çıkarılmıştır. 2017 yılında yayımlanan tefsir Fatıha suresinden Tevbe suresine kadar olan bölümü kapsamaktadır. (*Arap Post*, 2018)

2. Kitap Bölümleri

2.1. *Uzamâ Mensiyün Fi't-Tarihi'l-Hedis/Şairü Türkiye (Mehmed Âkif Ersoy: Tarihte Unutulan Yüce Âlimler/ "Türkiye Şairi Mehmed Âkif Ersoy)*

Mehmet Âkif'i "unutulmuş yüce âlim" olarak tanıtan Arabistanlı büyük din âlimi Muhammed bin Musa Eş-Şerif'in, *Uzamâ Mensiyün fi't-Tarihi'l-Hedis* (Çağdaş Tarihte Unutulan Yüce Âlimler) isimli kitabı, 13.yüzyıldan 20.yüzyıla kadar olan süreçte yaşamış on âlim hakkında bilgi verir. Bu kitapta Mehmet Âkif dokuzuncu sırada yer almaktadır. Burada Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ve Cumhuriyet döneminin ilk yılları ele alınıp siyasi durumdan bahsedilmekle beraber Mehmet Âkif'in çocukluk ve eğitim hayatı da anlatılmıştır. Bunun yanı sıra eserde, Mehmet Âkif'in Mısır'daki hayatından ve Cemaleddin Efganî, Muhammed Ferit Vecdi, Muhammed İkbâl gibi etkilenmiş olduğu âlimlerden de bahsedilmiştir. (Eş-Şerif, 2012).

2.2. *Târîhü'l-Edebi't-Türkî (Türk Edebiyatı Tarihi)*

Sekiz dil bilen ve altmıştan fazla eseri bulunan karşılaştırmalı Doğu ve İslam edebiyatı profesörü Hüseyin Mücib El-Masrî'nin

Târîhi'l-Edebi't-Türki (Türk Edebiyatı Tarihi) adlı eseri, Türk edebiyatına dair Arapça kaleme alınmış ilk kitap olma özelliği taşımaktadır. El-Masrî, bu eserinde Türk edebiyatı tarihini bir bütün olarak ele almıştır. Eserin ilk kısmında Türk edebiyatının menşelerinden bahsedilmiştir. Ondan sonraki kısımlarda Türk edebiyatının dönemleri, bu dönemlerin özellikleri, önemli şair ve yazarları hakkında bilgiler kaleme alınmıştır. Bu bağlamda Halit Ziya Uşaklıgil, Tevfik Fikret, Mehmet Âkif ve Hüseyin Sîret gibi edibi-yatçılara geniş yer verildiği görülmektedir.

El-Masrî eserinde Mehmet Âkif'in karakterini ve Mısır'a ilk geliş dönemini anlatır. Aynı zamanda Mısır'da yazmış olduğu "El-Uksur'da" şiirinin de üzerinde durur. Eserde şairin eserleri, özellikle de *Safahat* eseri hakkında malumatlar verilir. Ayrıca Muhammed Abduh ve Cemalüddîn El-Efganî'den yaptığı tercümelemlerle İslam ümmetine yaptığı katkılar vurgulanmaktadır. Batı'daki bilimsel ve teknolojik gelişmelerin esasında İslâm kaynaklı olduğuna dair yaklaşımları olan Abduh ve Afgânî'nin bu düşünceleri Türkiye'ye ve Arap dünyasına Mehmet Akif'in tercümeleri sayesinde yayılmıştır. Bu yaklaşım erken dönemde hızla gelişen İslâm medeniyeti ve bilimi, araştırma ruhunun kaybolmasıyla Ortaçağ'ın sonlarında durgunlaşmıştır. Tam da bu dönemde Batı, İslâm dünyasından öğrendiği ilmi geliştirmiş, bununla güçlenmiş ve İslâm ülkelerine egemen olmuştur. Bugün Müslümanlara düşen, kaynakları oldukları bilimi Batı'dan geri almaktır. Bu hamleyle geçmişlerindeki güzel günlere dönecekler; böylece hem Kur'an'ın bir emrin uymuş hem de da geri kalmışlıktan kurtulmuş olacaklardır. Mehmet Akif'in İslam dünyasına tanıttığı Abduh ve Afgânî'nin düşüncesine göre bu yolda Müslümanların ilk olarak temeli İslâm olan yeni bir medeniyet inşa etmeleri gerekmektedir. Çünkü bu özelliklere sahip bir medeniyet kurmak, Batıdan bilgi ve teknolojiyi körü körüne almaktan, bundan dolayı taklitçi duruma düşmekten kurtulmanın tek yoludur. (El-Masri, 1951)

3. Kitaplar

3.1. *El-Zılâl (Gölgeler)*

Mehmet Âkif'in Mısır'da yazdığı yedinci ve son şiir kitabı olan

Gölgeler, Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin oğlu İbrahim Sabri tarafından Arapçaya tercüme edilerek 1933 yılında Mısır'da basılmıştır. İbrahim Sabri, *El-Zılâl* ismiyle tercüme ettiği çalışmada, şiir tercümelerinden önce, şairin hayatı hakkında bizzat Âkif'in kendisinden öğrendiği bilgileri dipnot şeklinde okuyucuya aktarmıştır. (Sabri, 1933). Daha sonra Akif'le ilgili birçok çalışma yapılmış ve neredeyse hayatının tüm ayrıntıları ortaya konulmuştur. İbrahim Sabri'nin, *El-Zılâl* adlı çalışmasında bilinenin dışında, orijinal bir bilgi bulunmamaktadır.

3.2. Şairü'l-İslam Mehmed Âkif (İslam Şairi Mehmet Âkif)

Dr. Abdüsselam Abdülaziz Fehmi'nin *Şairü'l-İslam Mehmed Âkif* isimli eseri 1986 yılında Mekke'de basılmıştır. Eserde Âkif'in hayatı, fikrî dünyası ve kaleme aldığı kitaplar anlatılmıştır. Yine eserde, Mısır'da yaşadığı süre boyunca etkilenmiş olduğu kişiler ve yazmış olduğu *Gölgeler* kitabından bahsedilmiştir. (Fehmi, 1986)

3.3. Edebü'r-Rıhalât Fi-Safahati's Şairi't-Türkî Mehmed Âkif (Türk Şairi Mehmet Âkif'in Safahat'ında Yolculuk Adabı)

Dr. Abdullah Ahmet İbrahim, Mehmet Âkif Ersoy hakkında iki eser yazmıştır. Birinci eserinde şairin yaptığı yolculuklardan, bu yolculuklarda gezip gördüğü şehirlerden bahsetmiş, bununla birlikte gurbette yazdığı şiirlerini de incelemiş ve değerlendirmiştir. Dört bölümden oluşan eserin birinci bölümünde şairin Lübnan ve Antalya yolculuklarıyla Âkif'in düşünce dünyası kaleme alınmıştır. İkinci bölüm şairin yolculuklarını anlatan şiirlerinin ve düz yazılarının Arapça tercümelerini içermektedir. Üçüncü bölümde şairin Mısır'da yazdığı şiirlerin Arapça tercümeleri verilir. Son bölümde ise yazar, şairin tüm yolculuklarını eleştirel bir gözle değerlendirir. (Elazab, 2006)

3.4. Şairü'l-İslam Mehmed Âkif Ersoy (İslam Şairi Mehmed Âkif Ersoy)

Ramazan Yıldırım Kahire'de 2010 yılında Mısır ve Türkiye arasındaki dostluğu pekiştirmek amacıyla düzenlenen konferansta katılımcıların Mehmet Âkif Ersoy hakkındaki düşüncelerini ve çalışmalarını *Şairü'l-İslam Mehmed Âkif Ersoy* adıyla kitaplaştırmıştır.

Kitapta, konferansta katılımcı olarak bulunan Mehmet Cemal Çiftçigüzel, Mahmut Elduğım, Ekmeleddin Muhammed İhsanoğlu, Sifsafi Ahmet, Ramazan Yıldırım, İsa Yüceer, Asuman Akay ve Muhammed Rüveydan Suvaydan'ın makalelerinin ve düşüncelerinin yanı sıra Mehmet Âkif'in dostu Abdülvahap Azzam'ın makalelerine de yer verilmiştir. (Yıldırım, 2010)

3.5. Şairü'l-İslam Mehmed Âkif Ersoy Ve Muhtarat Min Divanihi Safahat (İslam Şairi Mehmed Âkif Ersoy Ve Safahat Eserinden Seçmeler)

Abdullah Ahmet İbrahim'e ait Mehmet Âkif Ersoy hakkında yazılmış bir diğer eser olan *Şairü'l-İslam Mehmed Âkif Ersoy ve Muhtârat Min Divanihi Safahat* şairin hayatını ve şiirlerini konu alır. Üç bölümden oluşan eserin birinci bölümünde yazar, şairin hayatını, şahsiyetini, eserlerini ve sanatını incelemiştir. Yazar eserin "Muhtârat Min Divanihi Safahat" (*Safahat*'tan Seçmeler) başlıklı ikinci bölümünü ise *Safahat*'tan kendi seçtiği şiirlerin Arapça tercümelerine ayırmıştır. "Muhtârat Min Eşârihi Elletî Lem Tudrag fi Divânihi Safahat" başlıklı son bölüm ise *Safahat* eseri dışında kalan şiirlerden seçmelerin yer aldığı bölümdür. Bu bölüm İstiklal Marşı'nın Arapça tercümesini de içermektedir. (Elezab, 2017)

3.6. Şairü'l-İslam Mehmed Âkif Ersoy Ve Safahat (İslam Şairi Mehmed Âkif Ersoy Ve Safahat)

Abdürrazik Ahmed, 2017 yılında Kahire'de yayımlanan *Şairü'l-İslam Mehmed Âkif Ersoy ve Safahat* adlı eserinde Âkif'in hayatı, şahsiyeti ve eserlerini ele alırken büyük oranda *Safahat*'ı inceleyerek değerlendirmelerde bulunmuştur. (Ahmed, 2017)

4. Tezler

4.1. El-Şâirü't-Türkî Muhammed Âkif Ve Asruhu (Türk Şairi Mehmet Âkif Ve Dönemi)

Mecide Salâh Mahlûf'un 1978 yılında Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde hazırlamış olduğu *El-Şâirü't-Türkî Muhammed Âkif ve Asruhû* adlı yüksek lisans tezinde Mehmet Âkif'in çocukluğu, eğitim yılları, yaptığı işler, seyahatleri ve Mısır'a gidışı anlatılmış, *Safahat* incelenmiştir. Mecide Salâh Mahlûf, şairin dinî ve

sosyal hayata dair düşüncelerini şiirinden hareketle ele almıştır. (Mahlûf, 1978)

4.2. Muhammed Âkif Asruhû Ve Cuhûduhû Fi'd-Daveti'l-İslâmiyye (Mehmet Âkif'in Yaşadığı Dönem Ve İslam Daveti İçin Çabaları)

Bir diğer dikkate değer çalışma ise 1990 yılında İsa Yüceer tarafından Mekke'deki Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde doktora tezi olarak hazırlanmış *Muhammed Âkif Asruhû ve Cuhûduhû fi'd-Daveti'l-İslâmiyye* başlıklı çalışmadır. Bu eser Arap ülkelerinde Mehmet Âkif'le ilgili en önemli çalışmalardan biri olarak kabul edilir. Tezin danışmanı Prof. Dr. Muhammed Kutup, 1966 senesinde idam edilen Mısırlı Âlim Seyyid Kutub'un en küçük kardeşidir.

İki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde Mehmet Âkif'in yaşadığı dönemin siyasi ve toplumsal yapısı anlatılmış, bu dönemdeki İslam karşıtı düşünceler ve akımlardan bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise Âkif'in hayatı ve şahsiyetiyle ilgili bilgiler verildikten sonra mücadelesi, İslam ümmetinin birliği için ortaya koyduğu çaba detaylı bir şekilde anlatılır. (Yüceer,1990).

Sonuç

Şair, siyaset ve düşünce adamı olan Mehmed Akif Ersoy'un düşünce dünyasında ağırlıklı olarak ahlâki yönü ağır basan bir toplum tahayyülünün; reform, millilik ve çağdaşlaşma ruhunun izleri görülmektedir. Cemaleddin Efgani ve Muhammed Abduh'un düşüncelerinden etkilenen ve onları takip eden Ersoy, özellikle toplumda, düşüncede ve dinde bir yenilenmeye ihtiyaç olduğunu iddia etmektedir. O vaktinde bilimden uzaklaşan İslâm dünyasının modern çağın gerisinde kaldığını, bundan dolayı da İslamiyet'le bilim ve felsefe arasındaki bağın yeniden kurulması gerektiğini iddia etmiştir.

Daha kendisi yaşarken şiirleri Arapçaya tercüme edilen ve yine ömrünün son bölümünü Arap coğrafyasında geçiren Akif, İslam dünyasında bir ölçüde tanınmaktadır. Çalışmamızda bilgi vermeye çalıştığımız Arap ülkelerinde Mehmet Âkif'le ilgili yayınların

bizim tespit ettiklerimizle sınırlı olduğunu söylemek kolay değildir. Bu alışma için Mısır'da bulunan Kahire Üniversitesi Kütüphanesi ve Mısır'ın en kapsamlı ve en eski milli kütüphanesi Darü'l-kütüp Elmasriyye Kütüphanesi arşivleri taranmıştır. Bu tarama sonunda Mehmet Âkif Ersoy'la ilgili on iki adet yayın tespit edilmiştir. Ancak bizim tespitlerimiz dışında ve diğer Arap lkelerinde dergi ve gazete sayfalarında henüz ortaya çıkmamış ve araştırıcıların ilgisini bekleyen yazılar bulunması muhtemeldir. Bizim yaptığımız çalışmada Mehmet Akif Ersoy'la ilgili Arapçada on iki adet yayın bulunduğu tespit edilmiş durumdadır. Burada kif hakkında iki haber -yorum niteliğinde yazı-, iki kitapta bölümü, altı kitap olduğu tespit edilmiştir; ayrıca iki adet de lisansüstü tez yapıldığı görülmektedir. Bu yayınların önemli bir kısmının son dönemde, 1980'lerden sonra, yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum nicelik olarak farklı olsa da Türkiye'deki kif alışmaları için de geçerlidir. Türkiye'de de kif üzerinde yapılan çalışmalar 1980'lerden sonra çoğalmıştır.

Kaynakça

- Ahmet, A. (2017). *Şairü'l-İslam Mehmed Âkif Ersoy ve Safahat*. Kahire: El-buruj Yayınları.
- Azzam, A. (1987), “Şairü'l-İslam Mehmet Âkif”, *El –Reseil*, Şubat 1987, 186.
- Elezab, A. İ. (2017), *Şairü'l-İslam Mehmed Âkif Ersoy ve Muhtarat Min Divanihi Safahat*, Kahire: El-buruj Yayınları.
- Elezab, A. İ. (2006), *Edebü'r-Rıhalât fi-Safahati's Şairi't-Türkî Mehmed Âkif*, Kahire: El-buruj Yayınları.
- El-Masri, H. M. (1951), *Târîhü'l-Edebi't- Türki*, Kahire: El-Fikra Kitapevi Yayınları.
- Elşerif, M. (2012), *Uzamaa Mensiyün fi ElTarih Elhedis*, Cedde: El-Endelüs El-kadra Yayınları.1.cilt.
- Fehmi, A. A. (1986), *Şairü'l-İslam Mehmet Âkif*, Mekke: El-talib El-camii Yayınları.
- Mahlûf, M. (1978), *El-Şâirü El-Türkî Muhammed Âkif ve Âsruhu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahire: Kahire Üniversitesi.
- Okay, M. O. ve Düzdağ, M. E. (2003), “Mehmet Akif Ersoy”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV, c. XXVIII, s. 435 / 434.
- Sabri, İ. (1933), *Ez-zilal*, Kahire.
- Yıldırım, R. (2010), *Şairül-İslam Mehmed Âkif Ersoy*, Kahire.
- Yüceer, İ. (1999), *Muhammed Âkif Asruhu ve Cuhûduhu Fi Eldaveti Elislâmiyye*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Suudi Arabistan: Ümmü Elkurâ Üniversitesi.
- Arap Post, “İlk Türkçe Kur'an Tefsiri”. Erişim: 7 Aralık 2018 tarihinde <https://arabicpost.net/culture/history/> adresinden alındı.